

szólva, hogy a versek egymásutánjából egy valóban jelentékeny, művelt, rengeteg értékes ismeretet közlő költő arcképe bontakozik ki. Mégpedig a kötet szerkesztő Adamik Tamás jóvoltából klasszikusnak mondható és igen tehetős fiatalok által készített beleérző és pontos tolmácsolások eredményeképp olyan portré, amely nyelvünket és kultúránkat is gazdagítja. A professzor tanítványai már egy új generációt képviselnek, s a jelek szerint kedvvel, azonosulva fordították a szövegeket, amelyeket a kiadó pompás köntösben jelentetett meg. (*Magyar Könyvklub*, Budapest, 2001)

RÓNAY LÁSZLÓ

SZERB ANTAL: NAPLÓJEGYZETEK (1914–1943)

Naplójegyzetek publikálása mindig kényes dolog — van-e jogunk betekinteni valaki önmaga számára írott feljegyzéseibe? Szerb Antal esetében a napló maga tartalmazza a megoldást: „Disszertáció is, mint a legszárazabb tudományos mű, amibe csak belekezdnek, szinte gyónásszerűen szubjektív, aminthogy viszont a legközvetlenebb naplórészlet is megőrzi a művész stilizáló fölnyét, és minden írásom végétére ugyanaz: nyugodt és hideg nyilatkozat magamról, mint valami idegenről.” A mindig jelenlévő intellektuális szűrő lehetővé teszi, hogy a közléte és az olvasó ne kövessen el indiszkréciót.

A kronológiai rendbe állított jegyzetek — a szerkesztés gyöngéinek dacára (bizony vannak megfejtetlen passzusok, téves vagy következtelen megfejtések, az író életét és munkásságát tisztázni hivatott függelék lábjegyzetei hiányosak) — egy gyermekkorától tudatos elme vívódásait tárják fel. A katolizált zsidó családból származó cserkészfiú már legelső feljegyzéseiben törekszik „világnézete” tisztázására. Innen az egész életében problémát jelentő kettősség: a katolikus etika és a zsidó kultúráörökség egyeztetése.

A napló magvát a leginkább összefüggő, 1920 és 1924 között írott feljegyzések teszik ki. Apolitikus korkép ez, egy szellemi szféra metszete. A bölcsészettudományban elmélyülő egyetemista szerelmeit is az intellektuális önvizsgálat jegyében éli meg. A konkrét személyekhez fűződő érzelmek (az azonosíthatatlan, a kötetben *gal jelölt lány, Violaine — Schultz Dóra, Joe — Lakner Klára, Kis-Lil — első felesége, Lakner Lili), a szerelmes vágyak mindenkor szellemi-lelki analízis tárgyává válnak. Nincsen

egyszerű történés, minden a „szeretet etikájának” függvénye.

A napló támpontokat nyújt Szerb Antal irodalomelméleti munkásságához is. Az íróember, bár ezáltal elszigetelődik, „kulturális misszionárius, az Igazság katonája”. 1920-ban már felvázolja irodalomtörténeti műveinek később alkalmazott módszereit. Számot kell vetni az elkerülhetetlen szubjektív megközelítéssel, újfajta kritériumok kidolgozására van tehát szükség. Ugyanakkor nemcsak az elméleti tudós, az írói én is jobban megvilágítható: utas, aki „holdvilágot követve bolyong”. Születőfélben volt már a regény.

A kor szellemének tudható be, hogy az 1927 és 1943 között született jegyzetek csak töredékek, aforizmák. A faji hovatarozás problémája még hangsúlyosabbá válik. Késői feljegyzései kétségbeesett segélykiáltások, fogalmi fejtegetésekbe kapaszkodva törekszik arra, hogy a „tisztességes ember”-formát megőrizni lehessen.

Szerb Antal 1945 elején halt meg a balfi munkatáborban. Naplójegyzetei az alkotó ember alázatos és diadalmas életszeretét sugározzák, amelyet korábban így fogalmazott meg: „És azért mégsem vagyok dekadens, mert hiszek személy fölötti valóságokban, melyek tőlem függetlenül is fent állnak, és tisztelem az Életet, az egyetlent, amiért élni érdemes.” (*Magvető*, Budapest, 2001)

PAP VERA

HARKAI VASS ÉVA: A MŰVÉSZREGÉNY A 20. SZÁZADI MAGYAR IRODALOMBAN

Műfaj-monográfia, amely több annál, amit a műfaji besorolása jelent: az első magyar kísérlet egy eddig még nem vizsgált, csupán nevében élő regénytípus történeti és elméleti meghatározására. Ahogy a szerzője, az újvidéki Magyar Tanszék docense, tartózkodóan írja: könyve a téma „körbejárása”. De monografikus alaposággal és tudományos módszerességgel, tehetnénk hozzá.

Ahhoz, hogy a művészregény történeti és elméleti közelítésére sor kerülhessen, mindenekelőtt arról kellett megbizonyosodni, hogy önálló vagy más műfaji változatok közé sorolható-e a művészregény. Önnálló regénytípus, állítja a könyv szerzője, amely azonban „még nem kapta meg az irodalomelméletben és -történetben az őt megillető helyet és rangot”. Holott az irodalom bizonyos időszakában, mint például a századfordulón, több olyan mű íródott, amelyet

művészregényként tartunk számon, anélkül hogy a műfaj ismerveit az elmélet megbízható módon pontosította volna.

Melyek, miben ismerhetők fel a művészregény megkülönböztető jegyei? Abban, hogy ezt a regénytípust a „művészlét tematizálása” jellemzi. Nem az a meghatározó szempont, hogy a regény szereplői művészek, ez csupán formai sajátosság (lehet), hanem hogy a művészet lételményként kap-e a regényben helyet.

Miután a szerző önmaga számára is tisztázta a művészregény mibenlétét — amiben nagy segítségére volt Herbert Marcusnak a német „Künstlerroman”-ról írt munkája, melyről a magyar szakirodalom szinte tudomást sem vett —, de mielőtt rátért volna vizsgálódásainak igazi területére, a 20. századi magyar művészregényre, Goethétől a 20. századi kísérletekig korokon és korszakokon át haladva világirodalmi áttekintést ad, hogy ennek ismeretében elvégezhesse a műfaj szükséges tipologizálását.

Igy érkezik el választott témájához: a magyar művészregény alakulásrajzának bemutatásához. Áttekintését természetesen az előzmények számbavételével kezdi, s megállapítja, hogy a világirodalomtól eltérően nálunk (elsősorban Keménynél) csak nyomokat találunk, illetve hogy „míg a nyugat-európai polgári demokratikus társadalmak irodalmában *művész és világ szembenállásaként*” képezhető le a művészregény, nálunk „nem a művész- és polgárlét”, hanem a „művész(et) és a *társadalmi-szellemi elmaradottság*” ellentétére épült a műfaj, melynek „*első tényleges*” darabjai a „századvég/századforduló esztéta modernsége” idején születnek Justh Zsigmond (*Művészszerelm*), Bródy Sándor (*Az ezüst kecske*, majd *évek múlva a Rembrandt*) és Ambrus Zoltán (*Midas király*, *Giroflé és Girofla*, *Solus eris*) tollából. Később, a századelő éveiben a magyar művészregény a „*kiteljesedő individualizmusélményben*” formálódva ölt korrajzi jegyeket (Harsányi, Kaffka, Krúdy), hogy a 20. század húszas és hatvanas éve között széttartó erővonalak jegyében radikálisan átalakuljon, amint ezt Kosztolányi (*Nero, a véres költő*, *Esti Kornél*), Szentkuthy (*Prae*), Móricz (*Míg új a szerelem*), Márai (*Szindbád hazamegy*), Kassák (*Egy lélek keresi magát*), Tersánszky (*A félbolond*) és Füst Milán (*A Parnasszus felé*) munkásságának itt is említhető művei példázzák.

A téma szerteágazó gazdagságából következik, hogy a monográfusnak óhatatlanul is le kellett mondania a teljesség igényéről, nem is említhette a vonulat több jelentős és számos kevésbé fontos regényét, de munkája ettől függetlenül regénypoétikai szempontból kétségtelenül

úttörő vállalkozás, aminek értékét növeli az eddig nem létező tipológia felállítására, és regényelemzéseinek célratoró, az összefüggésekre mindig ügyelő szakzszerűsége. Külön figyelmet érdemel az impozáns szakirodalmi jártasság, illetve az az alkotói/tudósi nyitottság/tolerancia, amivel Harkai Vass Éva előítéletektől mentesen, célja, témája érdekében használja az elméleti és történeti szakmunkákat. (*Forum*, Újvidék)

GEROLD LÁSZLÓ

IRODALMI KÁNON ÉS KANONIZÁCIÓ

A Rohonyi Zoltán szerkesztésében megjelent szöveggyűjtemény azt a benyomást erősítheti meg olvasójában, hogy az irodalmi kánonok elmélete a kánon körüli viták csendesültével mára letisztulttá és differenciálttá, s ezzel egyidejűleg hasznosíthatóvá és taníthatóvá vált. A kötet írásai mind történeti, mind elméleti vonatkozásait tekintve rendkívül tág spektrumot fognak át. Az előbbieik köre a kánon fogalmának kétezer ötszáz éves történetétől kezdve a kánonképződés középkori, klasszikus és modern módozatain át a közelmúlt kánon-vitájáig terjed. Az utóbbiaké a német kultúratudomány kezdeményezéseitől az amerikai dekonstrukció képviselőiig. A szöveggyűjtemény ugyanakkor példaszzerű esete annak, amikor a tankönyvkészítőt nem a tanítás és a tudományos kutatás elválasztásának szándéka vezeti, hanem a tudományos vizsgálódás nyitott, megválaszolásra váró kérdéseivel igyekszik szembesíteni a tankönyv olvasóját.

A letisztulás folyamata ugyanis nem annyira az elmélet egységesülésének, mint inkább az egyes álláspontok határozottabb kirajzolódását jelenti. A kötet írásai arról tanúskodnak, hogy még az egymáshoz szorosabban kapcsolódó kutatási irányok között is számottevő szemléleti különbségek lehetnek. A kulturális emlékezet Assmann-féle elmélete például abból a föltevésből indul ki, hogy mivel a felejtés az ember természetes alaptulajdonsága, sokkal inkább az emlékezés, a múlt iránti érdeklődés, a múlt kutatása az, ami magyarázatra szorul. Ettől némiképp eltérő előfeltevésekre enged következtetni e kutatási irány Gumbrecht-féle változata, mely arra tesz javaslatot, hogy az irodalomtudomány forduljon a jelen nem irodalmi közlésmódjainak tanulmányozása felé, a múlt irodalmával pedig csak annyiban foglalkozzon, amennyiben az már semmiféle következménnyel nincs a jelenre nézve.